

Шевченко О. А.
м. Миколаїв

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

Розглядаються передумови створення освітнього кластеру професійного розвитку молодого вчителя, визначаються мета та основні завдання кластеру.

***Ключові слова:** професійний розвиток, молодий учитель, освітній кластер, інновації.*

Постановка проблеми

Вступ. Стійке функціонування системи освіти, а також її інноваційний розвиток здебільшого залежать від успішної інтеграції молодих педагогів у сферу професійної діяльності. Проте саме початок професійної діяльності молодого вчителя характеризується низкою проблем і суперечностей соціально-економічного, культурно-побутового та професійно-педагогічного характеру.

Недостатній життєвий і професійний досвід педагога-початківця потребує відповідної підтримки його професійного зростання.

Аналіз готовності молодих педагогів і характер проблем, що виникають, свідчать про необхідність орієнтації молодого вчителя на інноваційну діяльність і робить актуальним питання створення ефективних моделей і програм професійного розвитку в післядипломний період, оскільки післядипломна освіта — це механізм, за допомогою якого молодий учитель може не лише сприймати нові наукові ідеї, а й впроваджувати їх [2].

Одним із способів ефективного й оптимального вирішення вищезазначених питань є взаємодія освітніх, управлінських, методичних, громадських та інших зацікавлених структур. Як зазначає Т. Сорочан, «...ідея безперервності, покладена в основу методології сучасної освіти, практично втілюється як наступність між вищою педагогічною та післядипломною освітою, як взаємодія закладів різного рівня в забезпеченні професійного розвитку педагогів, як професійна взаємодія в цьому процесі різних суб'єктів, як єдність мети, змісту та спрямованість на результат» [7].

Основою взаємодії має стати рівноправне співробітництво всіх учасників, об'єднаних розв'язанням спільно поставлених задач. Для організації такої взаємодії можливим є використання **освітніх кластерів**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теорії та практики підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагога в системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Даниленко, А. Зубко, Н. Клокар, В. Луговий, В. Олійник, О. Пехота, Н. Протасова, В. Семиченко, Т. Сорочан, Т. Суценок, Н. Чепурна та ін.) дає змогу зробити висновки про необхідність розбудови регіональних систем неперервної освіти як основного напрямку реалізації реформ в освіті й одного із суттєвих напрямів переходу до інноваційної моделі розвитку регіону.

На думку А. Смирнова, досягнення основної мети неперервної освіти (збагачення творчого потенціалу особистості протягом усього життя) можливо лише в кластерному середовищі [6].

Серед зарубіжних і вітчизняних наукових публікацій за проблематикою запровадження кластерів і кластерних технологій найбільш відомі праці В. Княгиніна, В. Ковалевського, А. Маршалла, М. Портера, І. Сауха, О. Серика, С. Соколенка, В. Толкованова, Д. Тюкаєва, О. Хіменка, Т. Цихана, В. Цукермана, О. Шукліної-Матюшкіної, А. Юданова, Б. Ястремського та ін.

Аналіз наукових праць з цієї проблематики дає змогу зробити висновок про те, що запровадження кластерної моделі, особливо в економіці, може стати дієвим інструментом підвищення її конкурентоспроможності [10].

Питання створення та функціонування освітніх кластерів, застосування кластерного підходу у сфері освіти, професійний розвиток педагога в умовах кластерного проекту розглянуто у працях російських дослідників К. Гнатишиної, Л. Горюнової, В. Капустіної, А. Смирнова, Т. Шамової та ін.

Вітчизняний досвід створення освітніх кластерів і застосування кластерних технологій поки що незначний. Прикладами вдалого використання кластерного підходу в освіті можна визнати створення *інноваційного соціокультурного освітнього кластеру* з метою організаційного вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів (А. Старєва) та *кластеру підвищення кваліфікації* з метою сприяння процесам реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад (В. Толкованов та ін.) [8; 10].

На думку деяких зарубіжних дослідників, програми вдосконалення та професійного розвитку вчителів (in-service teacher professional development programs), які розроблені на основі кластерного підходу, є більш ефективними, ніж традиційні широкомасштабні програми, що розроблені на основі «каскадного» підходу [14].

Кластерний підхід включає також участь громади, враховує місцеві умови, потреби вчителів і шкіл, а також є більш економічно вигідними [13].

Серед передумов створення кластерів професійного розвитку (Professional Development Clusters) та створення «програм підтримки вчителів протягом усієї кар'єри» (ongoing career-long support programs) визначено необхідність пошуку шляхів підтримки недосвідчених і «некваліфікованих» учителів (James MacNeil, 2004) [15].

Метою статті є визначення передумов створення освітнього кластеру професійного розвитку молодого вчителя, мети та першочергових завдань кластеру.

Виклад основного матеріалу

Поняття «професійний розвиток» поєднує етапи професійного самовизначення, професійної освіти, професійної адаптації, становлення професіонала, професійної майстерності, акме професіоналізму [5].

Найбільш важливим вважаємо етап професійної адаптації (етап входження в професію), оскільки, як свідчить практика, початковий період входження у професійне середовище молодого вчителя є напруженим і важливим для його особистісного та

професійного розвитку. Через невдалий перший досвід спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією школи, відсутність цілеспрямованої роботи методичних служб на шкільному та районному рівнях молоді кадри йдуть зі сфери освіти.

Досвід роботи з молодими вчителями в рамках проекту «Дворічне стажування молодих педагогів галузі освіти при Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти» (щорічні анкетування, співбесіди, проведення діагностичних інтерактивних методик у рамках тренінгових занять), допоміг визначити типові проблеми, які виникають у молодих учителів на початку професійної діяльності та класифікувати їх.

Соціально-економічні проблеми: працевлаштування; недостатня заробітна платня; нечітке усвідомлення своєї соціальної ролі; матеріально-технічний стан навчальних закладів; «довантаження» іншими предметами через малу наповнюваність і невелику чисельність класів.

Культурно-побутові проблеми: житлово-побутові труднощі; малий відсоток учителів-чоловіків; відсутність або незначна кількість колег-молодих спеціалістів; особливості «сільського соціуму» та «сільської школи»; недостатній рівень розвитку педагогічного колективу, закладів культури, побутового обслуговування тощо.

Професійно-педагогічні проблеми: недостатній рівень психолого-педагогічної підготовки (в практичній її частині); відсутність методичного досвіду («затеоретизованість» методичних знань) і досвіду взаємодії з адміністрацією, колегами, учнями, батьками; слабкі навички організації виховної роботи; відсутність рефлексії власної педагогічної діяльності і системних знань з інноваційної політики регіональної та вітчизняної освіти.

У жовтні 2011 р. проведено щорічне анкетування молодих спеціалістів, які розпочали свою професійну діяльність у 2011 навчальному році. У дослідженні взяли участь 73 молодих учителів загальноосвітніх навчальних закладів Миколаївської області. Група за своїм складом була гомогенною: всі учасники анкетування мали приблизно однаковий вік (22–23 роки), освіту, стаж роботи. Серед реальних труднощів, пов'язаних із початком професійної діяльності найбільше труднощів (76%) у спілкуванні з дітьми та їх батьками; у підготовці до проведення навчальних занять (59%) та організації спільної діяльності (48%); у вивченні особистості дитини та у здійсненні індивідуального підходу (51%). Також молоді спеціалісти вже вкотре вказують на формальний характер допомоги з боку адміністрації шкіл (директор і заступники більше перевіряють, ніж допомагають) і вчителів-наставників, або їх відсутність.

Систематичне вивчення проблеми професійного становлення та розвитку молодих учителів також дає нам можливість стверджувати, що діяльність методичних служб щодо вирішення даної проблеми не завжди має системний характер, здійснюється епізодично та є недостатньо скоординованою на шкільному та районному рівнях, а традиційна система наставництва здебільшого має формальний характер.

Серед причин виникнення проблем визначимо такі:

- кризові явища в економіці країни, регіону;
- реформування системи освіти; характер сучасної педагогічної науки й практики; зміна типу діяльності з навчальної на професійну;
- недостатня орієнтація професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ на конкретні потреби сучасної школи;

- недостатній рівень професійної компетентності молодого вчителя на початку педагогічної діяльності.

Визначені проблеми молодих педагогів мають вирішуватися спільними зусиллями. Відтак Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти свідомо визначає для себе як пріоритет формування ефективної системи професійного розвитку молодих учителів у масштабах регіону та стратегії діяльності щодо вирішення вищезазначених проблем:

- удосконалення системи неперервної підготовки педагогічних кадрів у регіоні (підготовка вчителя «на замовлення», посилення партнерської відповідальності ВНЗ — роботодавці за підготовку фахівця-«цільовика»);

- створення регіональних програм соціально-економічного, педагогічного культурного патронату молодих спеціалістів за участю місцевих органів влади, громади, підприємств та організацій, які функціонують в цьому регіоні;

- запровадження технологій психолого-педагогічного та методичного супроводу молодих учителів на шкільному та районному рівні, відновлення та розвиток інституту наставництва;

- створення освітніх програм підготовки фахівців (директорів, завучів, психологів, наставників, методистів НМЦ, інших зацікавлених осіб), які будуть здійснювати супровід і патронат молодих учителів;

- активне залучення молодих педагогів до інноваційної діяльності;

- створення автономного об'єднання молодих учителів для надання необхідної підтримки та реалізації спільних проектів.

Реалізації стратегій сприятиме створення регіонального освітнього кластеру як об'єднання, спрямованого на професійний розвиток молодого вчителя, а також інноваційний розвиток освітньої та соціальної сфер регіону.

Термін «*кластер*» має значну кількість тлумачень. Разом з тим, характерною ознакою сутності кластеру є об'єднання окремих елементів (складових частин) в одне ціле для виконання певної функції або ж реалізації (досягнення) визначеної мети. Аналіз наукових праць та спеціальної літератури свідчить, що більшість авторів розуміють кластерні структури як територіально-галузеві інтеграційні об'єднання підприємств та організацій, націлених на інноваційний розвиток, що взаємодоповнюють один одного і посилюють власні конкурентні переваги за рахунок спільного синергетичного ефекту [10].

У вузькому розумінні, на думку Р. Савонюка, «кластер» можна визначити як «комплексний метод організації та взаємодії, що об'єднує спільною метою певну кількість суб'єктів діяльності» [10].

Освітній кластер — це група навчальних закладів, локалізованих на одній території, кінцевим продуктом яких є формування освітньої послуги. Ці заклади конкурують і взаємодіють між собою.

Переваги освітніх кластерів обумовлені їх орієнтацією на організацію навчальних процесів, бенчмаркінг (метод використання чужого досвіду, а також передових досягнень з метою підвищення ефективності своєї діяльності), обмін досвідом, який збільшує знання учасників кластеру і породжує інновації [4].

Розглядаючи переваги кластеру, Т. Шамова зазначає, що він дає можливість:

- виявлення проблем і сильних рис відповідного напрямку в освіті;
- використання органами управління конкретного інструментарію ефективної взаємодії всередині системи, глибокого розуміння проблеми, здійснення науково обґрунтованого планування розвитку регіону;
- отримання в умовах функціонування кластеру інформації про стан справ за рахунок рефлексії діяльності;
- створення нової синергетичної якості за рахунок інтеграції;
- практичного підвищення конкурентоспроможності освіти, яка є основним фундаментом для забезпечення підготовки наукових і професійних кадрів [11].

Кластерний підхід до розвитку освіти дослідниця розглядає як взаємо- та саморозвиток суб'єктів кластеру в процесі роботи над проблемою, який здійснюється на основі стійкого розвитку партнерства, що посилює конкретні переваги як окремих учасників, так і кластеру в цілому.

Окрім ефективного використання ресурсів та витрат часу, при реалізації кластерного підходу можна виділити такі ключові моменти:

- *по-перше*, наявність спільної мети та технологій реалізації кластерного підходу відповідно до загальних цілей освіти (розвитку);
- *по-друге*, спільна діяльність суб'єктів освітньої взаємодії та наявність розроблених механізмів взаємодії між суб'єктами, які об'єднуються у кластер;
- *по-третє*, наявність механізму управління реалізацією кластерного підходу [9].

Отже, необхідність створення освітніх кластерів можна пояснити перевагами кластеру як організаційної форми об'єднання зусиль зацікавлених сторін та можливістю особистісного та професійного розвитку учасників кластеру.

Ми визначаємо **освітній кластер** не лише як сукупність взаємопов'язаних закладів, об'єднаних за галузевою ознакою та партнерськими стосунками, а й систему навчання, взаємо- та самонавчання, розповсюдження нових знань, технологій, ініціатив, що забезпечують прискорення процесу трансформації винаходів в інновації, а інновацій у конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між усіма його учасниками [8].

Виникнення освітніх кластерів є закономірним процесом за наявності спільної задачі, території, зв'язків.

Метою **створення регіонального освітнього кластеру** є інтеграція діяльності освітніх закладів регіону, інших наукових, науково-методичних установ, громадських організацій, підприємств, закладів соціальної сфери, державних і місцевих органів управління освітою, громади з метою забезпечення ефективного та динамічного професійного розвитку молодого вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти з використанням інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів та урахуванням особливостей регіональної освітньої інноваційної політики.

Першочерговими завданнями кластеру є:

- підвищення ефективності та якості навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах регіону;

- забезпечення неперервної освіти та підготовки молодих висококваліфікованих педагогічних кадрів для системи освіти регіону;
- забезпечення адаптації молодих вчителів до професійних, соціально-економічних, культурних умов і вимог суспільства, регіону тощо;
- створення умов для розроблення та реалізації програми професійного розвитку молодого вчителя, активізація його інноваційної діяльності;
- підвищення ефективності використання інтелектуальних, матеріальних, інформаційних ресурсів регіону для професійного розвитку молодого вчителя;
- збереження та розвиток інноваційного потенціалу закладів освіти, розширення можливостей професійного розвитку та саморозвитку відповідно до власних потреб і потреб регіону;
- створення єдиного інформаційного середовища закладів — учасників і партнерів кластеру для підвищення ефективності їх освітньої, наукової та інноваційної діяльності.

Висновки

Сучасна освітня парадигма зорієнтована на педагога, здатного брати участь у перетворенні всіх сторін педагогічної практики на інноваційній основі, проте, досвід свідчить, що більшість учителів (зокрема й молодих) не підготовлена до інноваційного вирішення педагогічних проблем.

Визначені проблеми молодих учителів мають розв'язуватися спільними зусиллями та потребують розроблення ефективної регіональної системи з професійного розвитку, залучення до цього процесу не лише освітніх закладів, а й науково-методичних установ, органів влади й управління освітою, громадських організацій тощо.

Створення регіонального освітнього кластеру допоможе не лише об'єднати зусилля зацікавлених сторін, а й надасть можливість особистісного та професійного розвитку учасників кластеру, перетворить регіональну освіту на таку, що розвивається, сприятиме стабільному здійсненню інноваційної діяльності.

Впровадження та розвиток освітніх кластерів є доцільним з огляду на необхідність реформування вітчизняної системи освіти, підвищення її конкурентоспроможності на європейському та світовому рівні [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахрушева Н. И. Образовательный кластер как фактор инновационного развития региона / Н. И. Вахрушева // Экономические науки и образование. — 2009. — № 8 (57). — С. 385–387.
2. Вторнікова Ю. С. Професійна компетентність учителя як складова його професійного розвитку: аналіз стану проблеми в наукових працях західних учених / Ю. С. Вторнікова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2011. — № 1(11). — С. 416–423.
3. Громыко Ю. В. Что такое кластеры и как их создавать? / Ю. В. Громыко // Альманах «Восток». — 2007. — Вып. 1. — Режим доступа : http://www.situation.ru/app/j_arp_1178.htm

4. Горюнова Л. Застосування кластерного підходу у сфері освіти як закономірний етап його розвитку / Л. Горюнова // Гуманізація навчально-виховного процесу. — Слов'янськ, 2011. — Спецвип. 7 (Наукова періодика України) [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/Gnvp/2011_7_SV1/12.pdf
5. Клокар Н. І. Методика експериментального дослідження професійного розвитку педагогів у міжтестастійний період на засадах диференційованого підходу / Н. І. Клокар [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/12/statti/klokar.htm>
6. Смирнов А. В. Образовательные кластеры и инновационное обучение в вузе : моногр. / А. В. Смирнов. — Казань : РИЦ «Школа», 2010. — 102 с.
7. Сорочан Т. М. Наступність професійного розвитку вчителів у системі університетської та післядипломної освіти / Т. М. Сорочан // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2011. — № 20 (231), ч. 2. — С. 274–284.
8. Старєва А. М. Освіта – стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного та духовного розвитку регіону / А. М. Старєва // Матеріали засідання науково-методичної ради. — Миколаїв, 2011. — С. 13–17.
9. Суходимцева А. П. Развитие компетентности педагога в условиях кластерного проекта / А. П. Суходимцева [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.socpolitika.ru/rus/conferences/9300/9301/9303/document9620_print.shtml
10. Толкованов В. В. Кластери в системі підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування: довідник / В. В. Толкованов, М. В. Канавець, Р. Ю. Савонюк, В. М. Сидоров ; за ред. В. В. Толкованова. — К. — Сімферополь, 2012. — 248 с.
11. Шамова Т. И. Кластерный подход к развитию образовательных систем / Т. И. Шамова // Взаимодействие образовательных учреждений и институтов социума в обеспечении эффективности, доступности и качества образования региона : матер. X Международ. образовательного форума : 2 ч. (Белгород. 24–26 окт. 2006 г.). — Белгород : Изд-во БелГУ, 2006. — Ч. 1. — С. 24–29.
12. Шевченко О. А. Тренінги професійного становлення молодих педагогів / О. А. Шевченко, І. А. Хозраткулова. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — Вип. 6(90). — 112 с. — (Бібліотека журналу «Управління школою»).
13. Angeline Barrett. Initiatives to improve the quality of teaching and learning. A review of recent literature / [Angeline Barrett, Sajid Ali, John Clegg, J. Enrique Hinostroza, John Lowe, Jutta Nickel, Mario Novelli, George Oduro, Mario Pillay, Leon Tikly and Guoxing Yu] // Background paper prepared for the Global Monitoring Report, 2008.
14. Giordano Elizabeth A. School clusters and teacher resource centres / Elizabeth A. Giordano // UNESCO. International Institute for Educational Planning. — Paris : UNESCO Publishing, 2008. — 151 p.
15. School- and Cluster-based Teacher Professional Development: Bringing Teacher Learning to the Schools / By: D. James MacNeil World Education, Inc. // U.S. Agency for International Development Cooperative Agreement No. GDG-A-00-03-00006-00. — April 2004. — 29 p.

Шевченко О. А.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ МОЛОДОГО УЧИТЕЛЯ НА ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА

Рассматриваются предпосылки создания образовательного кластера профессионального развития молодого учителя, определяются цель и основные задачи кластера.

Ключевые слова: профессиональное развитие, молодой учитель, образовательный кластер, инновации.

Shevchenko O. A.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF YOUNG TEACHER ON THE BASIS OF CLUSTER APPROACH

In the article preconditions of creation of educational cluster of young teacher professional development are considered, the goal and the main tasks of the cluster are determined.

Key words: professional development, young teacher, educational cluster, innovations.